

Pokalbis su literatūros kritiku,
Vilniaus universiteto dėstytoju,
Lietuvių literatūros katedros vedėju
prof. habil. dr. Vitu Areška

**„<...> buvo sumaištis ir žmogaus sąmonėje, ir pasirinkimo
situacijoje“**

Donata Mitaitė: Koks buvo Jūsų kelias į literatūrą? Kada pasirodė pirmosios publikacijos? Kas Jus globojo arba kenkė? Kokią literatūrą skaitėte? Kokie Jūsų santykiai su jaunaisiais?

Vitas Areška: Praktiškai jau daug dalykų, interpretacijų apie savo gyvenimą ir kūrybą esu paskelbęs 2007 metais pasirodžiusioje knygoje „Kumelė vardu Emilija“. 2013-aisiais žurnalo „Metai“ antrajame numeryje išspausdinti mano atsakymai į Romo Daugirdo klausimus. 2011 metais Rokiškio krašto kultūros žurnalo „Prie Nemunėlio“ dvidešimt septintajame numeryje pasirodė straipsnis „Mažinti skausmą ir didinti malonumą, džiaugsmą...“ Šiuose leidiniuose jau daug kas pasakyta ir atsakyta.

Į Vilniaus universitetą atvykau 1945 metais. Buvau jaunas, iš kaimo vidurio, praleidęs trejetą gimnazijos metų – baigęs tikrai dvi klases. Vilnius, universitetas man atrodė kaip dykra, tuštuma, nors žmonių ir studentų buvo labai daug. Buvau religingas – kaip ir daugelis to meto pokario studentų, ėjau į bažnyčią prie universiteto.

D. M.: Ar ėjote į šv. Jonų bažnyčią? Ar kai pokario metais Jūs atvažiavote į Vilnių, jiniai dar veikė?

V. A.: Taip, jiniai dar veikė.

D. M.: O kada ją uždarė?

V. A.: Tada, kai ten įkūrė muziejų.

D. M.: Kažkada ten buvo sandėlis.

V. A.: Pokaryje gal kokius penkerius metus ji dar veikė. Studentai dalyvaudavo mišiose – vadinasi, tarp jų dar nebuvo komunizmo.

D. M.: Ar niekas neskaičiavo, kas eina į bažnyčią, o kas – ne?

V. A.: Ne, bet tai ilgai negalėjo tęstis. Iš karto reikėjo pasirinkti: arba eiti su socializmu – prisitaikyti, arba prieš jį – mėginti išlikti.

D. M.: Ar Jūsų tėvų namuose buvo knygų, kurias galėjote skaityti? Kaip išsilavinęs Jūs atėjote iš kaimo?

V. A.: Aš baigiau šešis skyrius ir antrą klasę. Turėjau knygas, kurios buvo programose, jas skaičiau.

D. M.: O namie?

V. A.: Jokios bibliotekos namuose nebuvo. Perskaičiau vieną kitą Aleksandro Diuma romaną, pavyzdžiui, „Tris muškietininkus“. Mokėjau atmintinai daug Salomėjos Nėries, Jono Kossu-Aleksandriškio, Bernardo Brazdžionio (Vytės Nemunėlio) eilėraščių. Mano mokytoja Bronė Zolubaitė reikalavo atmintinai išmokti daug eilėraščių. Išsilavinimas – tik toks. Atvažiavus į Vilnių, šiek tiek dėstyta lietuvių literatūra, bet daugiausia – rusų: Puškinas, Lermontovas, Gogolis.

D. M.: Rusų klasikinę literatūrą galima dėstyti įvairiai (tai labai naudinga). Kokiu lygiu Jums dėstė rusų literatūrą?

V. A.: Dėstė mokytoja, kuri pati buvo nebaigusi mokslų.

D. M.: Ar kalbate apie gimnaziją?

V. A.: Gimnazijoje buvo Parengiamieji kursai. Toks pagreitintas kursas. Jį išeiti galėjome greičiau, negu tie, kurie normaliai mokėsi Rokiškio Juozo Tumo Vaižganto gimnazijoje – po vieną kursą (kaip mano brolis). Kasmet aprėpdamas po du kursus, galėjau viską pabaigti. Žinoma, ne daug kas ištvėrė tokią įtampą – pusė moksleivių iškrito.

D. M.: Ar Jūs mokėtės kartu su Alfonsu Maldoniu?

V. A.: Taip, Maldonis mokėsi kartu. Tuos Parengiamuosius kursus, gimnaziją prie Vilniaus universiteto, kartu su manimi baigė akademikas Vytautas Statulevičius, Aleksandras Štomas (vėliau jis profesoriavo Europos universitetuose), Alfonsas Bieliauskas. Mokėsi daug čia karo nutrenktų, iš Rusijos atvažiavusių įvairių tautų žmonių – žydų, karaimų, rusų.

D. M.: Ar jūs bendravote tarpusavyje?

V. A.: Taip, jie mane veikė. Jeigu mano tautiečio, mano kraštiečio Vytauto Kubiliaus aplinka nepaveikė, tai man ji ideologiškai padarė įtaką. Komunistinė ideologija galėjo apnuodyti sąmonę, ypač tuščią sąmonę, su kokia aš atvažiavau iš kaimo. Atrodo, kad komunizmo nusikaltimai buvo slėpti labiau, negu fašizmo laikotarpiu. Karo metais susidūriau su vokiečių kareiviais, kurie gyveno pas mus kieme savaitę ar daugiau. Vokiečių kareivėliai buvo kultūringi, įdomūs. Su jais šiek tiek pasišnekėdavau. Paskui rusų kareiviai atrodė kaip prastuomenė. Mano pasirinkimui labai smarkiai kenkė toks kontrastas.

Baigęs tą kursą gimnazijoje, pasirinkau studijas Pedagoginiame institute. Nebuvau tikras, ar ištvėrsiu, nes negavau jokios materialinės paramos iš motinos (tėvas mirė 1940 metais). Galvojau: jei nebaigsiu lituanistikos, vis tiek kur nors dirbsiu ir studijas baigsiu neakivaizdiniu būdu. Reikalai pasisuko taip, kad Pedagoginiame institute buvau paliktas dėstyti.

D. M.: Kokie dėstytojai Jums skaitė humanitarinių disciplinų paskaitas?

V. A.: Dėstė Petras Mikutaitis, Juozas Jasinevičius, Marcelinas Ročka. Jie visi vėliau buvo ištemti, pakliuvo į kalėjimus.

D. M.: Koks Jasinevičius?

V. A.: Juozas Jasinevičius – buvęs Rokiškio gimnazijos direktorius. Jis buvo atleistas iš dėstytojo pareigų. Mikutaitis pakliuvo į kalėjimą, nors smetoniniais laikais buvo komunistų partijos narys. Stalinas labai smarkiai persekiojo senuosius komunistus. Mikutaitis penkerius metus prabuvo kalėjime vien dėl to, kad viešame pokalbyje suabejojo visuotine kolektyvizacija ir nusifotografavo su savo mokytojais, kurie buvo pavadinti nacionalistais ir vėliau atsidūrė užsienyje – Vakaruose. Jis buvo tarp jų – to užteko. Jonas Smilgevičius, toks žmogelis iš CK, atėjęs į partinį susirinkimą, užsipoelė. Kurį laiką dėstė Julius Būtėnas; kalbos dalykus – Elzė Mikaluskaitė, Bronius Kalinauskas. Beveik visi dėstytojai buvo baigę Vakarų universitetus. Štai Mikaluskaitė mokėsi Šveicarijoje, Vokietijoje. Buvo ir pedagogikos disciplinų. Ne visi iki galo ištvėrė. Dėstytojai buvo persekiojami. Supratau, kad bus labai sudėtinga gyventi, sunku ištvėrti socializmo visuomenėje. Todėl 1946 metais įstojau į komjaunimą, 1951-aisiais – į partiją.

D. M.: Ar Jūs turėjote kokių nors iliuzijų, ar tai buvo grynai mimikrija?

V. A.: Aš tikėjau, kad socializmas priima paprastus žmogelius – kaip savus, kaip tikrus. Nors tuo ne visiškai buvau įsitikinęs. Lietuva neteko laisvės. Buvo susiformavęs naivus studento, atėjusio iš kaimo, supratimas. Pasirenkant tą kryptį, man daug įtakos darė draugas Pranas Mišutis. Jisai sakė: „Matai, Hitleris nugalėjo visą Europą, beveik visą Rusiją. Pagaliau vis tiek jį partrenkė socializmas: pergalė – socializmo pusėje. Todėl ir tu

laikykis šitos idėjos.“ Mišutis buvo pirmasis komjaunuolis mūsų Parengiamajame skyriuje. Nutariau: „Tegul taip ir būna. Nieko neatsitiks. Gal aš ką nors išgelbėsiu?“ Pasirodo, išgelbėti nieko nebuvo įmanoma.

D. M.: Ką Jūs norėjote išgelbėti?

V. A.: Tuos, kuriuos už nepakankamą ištikimybę socializmui pradeda persekioti, kritikuoti.

D. M.: Ar įsivaizdavote, kad, jeigu pradeda kritikuoti, Jūs galite reikšti kitokią nuomonę?

V. A.: Ne. Stengiausi tuos žmones bent minimaliai apsaugoti, kad į kalėjimą nesugrūstų arba neištremtų. Kol dar Stalinas buvo gyvas, trėmė. Mikutaitis – mano dekanas. Jisai visada mane palaikė. O kai iškilo reikalas jį pašalinti ir iš partijos, ir iš dekanų, aš jau nebegalėjau jo užtarti. Visi, nuleidę galvas, balsavo už tai, kad jis būtų pašalintas.

D. M.: Ar Jūs irgi už tai turėjote balsuoti, ar dar ne?

V. A.: Taip, turėjau balsuoti, nes buvau partijos narys. Balsavau su skausmu, nepatenkintas savimi. Visą laiką dėl to apgailestavau. Mano požiūrį į socializmą dar pataisė mokslas aspirantūroje Maskvoje.

D. M.: Kaip aspirantūra galėjo tą požiūrį pataisyti?

V. A.: Mokydamasis aspirantūroje, susitikau liberalų, šiek tiek demokratų. TSRS mokslų akademijos M. Gorkio pasaulinės literatūros institute mokėsi valdžios žmonių vaikai.

D. M.: Kas konkrečiai kartu su Jumis mokėsi Maskvoje?

V. A.: Baigė ir Jonas Lankutis, ir Leonardas Sauka. Mokėsi rusų aspirantai (jų vardų, pavardžių nebeatsimenu). Vadimas Koženovas man sakė: „Einam į restoraną – pamatysi, kokios maskviečių pažiūros.“ Jie apie tai mąstė šiek tiek laisviau nei Lietuvoje, kur slėgimas, kalbant apie politines diskusijas, reikalavimus literatūrai, buvo kietesnis. Pokario metais, kol dar Stalinas buvo gyvas, reikalauta, kad literatūra būtų idėjiška, kad kiekvienas eilėraštis agituotų už socializmą.

D. M.: Kada Jūs išvažiavote į aspirantūrą?

V. A.: Išvažiavau 1954 metais – jau po Stalino. Su manimi mokėsi CK prezidiumo nario Anastazo Mikojanos dukra. Ji nelabai pritarė tėvo pažiūroms. Pamačiau, kad jaunosios kartos žmonės iš Gruzijos, Azerbaidžano, Rusijos buvo daug demokratiškesni, savarankiškesni, negu mes čia, Lietuvoje. Žinoma, laimėjo tyleniai – tie, kurie per daug atvirai nesikišo į politiką. Kubilius tylėjo, nereikė savo pozicijos, bet vis tiek užkliūdavo, buvo mušamas. Kubilių gelbėjo talentas, jį gynė Korsakas. Korsakas buvo nepartinis. Kai jis atvažiuodavo į Maskvą, pasikviesdavo mane į restoraną: norėdavo sužinoti, kokios Maskvoje literatū, profesūros nuomonės. Aš maniau, kad Korsakas – partinis, važiavo juk į Maskvą...

D. M.: ... Stalino saulės?

V. A.: Taip. Pasirodo, kad jis – nepartinis. Aš jam papasakodavau, kaip viskas atrodo: kad viskas yra sudėtinga, nežinia, kaip socializmas baigsis. Mano bičiulis Koženovas sakė: „Niekas nesibaigs; praeis trisdešimt metų – socializmas žlugs.“

D. M.: Kas buvo Jūsų disertacijos vadovas?

V. A.: Vadovas – žydas, kuris mirė man berašant disertaciją. Todėl aš šiek tiek pasivėlinau. Disertaciją apgyniau jau sugrižęs į

Lietuvą. Prašiau Korsako, kad jis būtų oponentas. Bet Korsakas atsisakė. Tada aš ant jo labai supykau.

D. M.: Kodėl Korsakas atsisakė?

V. A.: Rygoje jis turėjo oponuoti habilituoto daktaro disertaciją. Ką ten terliosis su tokiais špikiais...

D. M.: Kokia buvo Jūsų disertacijos tema?

V. A.: „Teofilio Tilvyčio kūryba“. Objektas – Tilvyčio poemos. Daugiausia rašiau apie Tilvyčio „Usnynę“. Pirmieji mano straipsniai mokslo darbuose buvo apie Tilvytį. Apie ką tuo metu galėjai rašyti? Nebuvo tokių poetų (prozininkų galbūt buvo daugiau), apie kuriuos be pavojaus galėtumei rašyti.

D. M.: Kiek buvo dėstoma lietuvių literatūra, kai mokėtės universitete? Ar tas vaizdas galėjo būti išsamus? Savaime aišku, kad ne. Bet kas išliko iš prieškario?

V. A.: Be abejo, dalykai iš prieškario buvo tik paminėti. Korsako nuopelnas tas, kad jis ir Aleksandriškį, ir Brazdžionį nagrinėjo „Raštuose“, tik interpretacijos buvo kitokios. Jos mums ir buvo išdėstytos. Kalbėta, kad buvo tokie poetai, kūrėjai. Bet kad iš esmės analizuotų, rimtai pasakytų, kad jų kūryba, palyginus su pokario rašytojais (nėra net ko lyginti), – aukšto meninio lygio, to nebuvo. Mes patys, studijavę lituanistiką, skaitę senus darbus, leidinius, kuriuos buvo uždareę, sunaikinę, šiek tiek susigaudėme. Kai kas išliko – žmonės buvo išsaugoję asmeniškai. Aš dar iš pradžios mokyklos kai ką atsiminiau. Bet vis tiek reikėjo rašyti ne apie juos – nei apie Brazdžionį, nei apie Aleksandriškį disertacijos neparašysi.

D. M.: Jūs skaitote keliomis kalbomis. Kada išmokote užsienio kalbų?

V. A.: Vokiečių okupacijos metais. Mano brolis per savaitę penkias dienas turėdavo vokiečių kalbos pamokas. Būdamas šalia, mokiausi kartu. Rusų kalbą išmokau vėliau. Prancūzų kalbos mokiausi jau dėstydamas. Anglų kalbą moku menkai. Būtent ji dabar visiems labai svarbi. Bet aš apsiėjau be jos.

D. M.: Kada ir apie ką pradėjote spausdinti?

V. A.: Rašiau apie Teofilio Tilvyčio kūrinis – „Usnynę“, „Dičių“, „Artojėlius“. Dirbdamas parašiau apie keturis šimtus straipsnių, išleidau septynias knygas.

D. M.: Kada pradėjote recenzuoti – dirbti kaip literatūros kritikas?

V. A.: Recenzuoti pradėjau nuo 1954 metų. Eugenijus Matuzevičius mane pakvietė bendradarbiauti „Literatūroje ir mene“. Aš pasisakiau vienoje konferencijoje, ir jam atrodė, kad aš – idėjiškas žmogus.

D. M.: Apie ką Jūs Matuzevičiui turėjote rašyti?

V. A.: Rašydavau recenzijas. Reikėtų pažiūrėti į sąrašą, ką aš recenzavau. Štai 1967-aisiais – „Modernizmas ir dekadentizmas literatūroje“; 1967-aisiais – „Pagrindinis epochos klausimas“; 1968-aisiais – „Ar jau taip visai karalius nuogas?“

D. M.: Apie ką šis straipsnis?

V. A.: To meto poezijos apžvalga. Kiti straipsniai: „Binkio gyvenimas ir kūryba“; „Būties formulių beieškant“; 1970-aisiais – „Specifinių meno dėsnių beieškant“.

D. M.: Noriu paklausti apie literatūrinį gyvenimą. Ar turėjote globėjų, kenkėjų? Matuzevičius Jus pasikvietė rašyti į „Literatūrą ir meną“. Ar bendravote tik su juo, ar ir su kitais? Ar priklausėte literatū būreliui, sekcijai ar Sąjungai?

V. A.: Greitai buvau priimtas į „Literatūros ir meno“ redakciją. Praktiškai manęs globoti jau nereikėjo. Globoti turėjau aš. Buvau pakankamai aktyvus, agresyvus. Sunku buvo mane paliesti, nes rašiau apie socialistinį realizmą. Pavyzdžiui, „Duona ir grožis“, „Pilietinės lyrikos galimybės“. Dabar skaityti apie pilietinę lyriką, pasižiūrėjus į tuos mano straipsnius, būtų juokinga. Bet juose atsispindėjo, kas tada egzistavo.

D. M.: Ar Jums – literatūrologui, kritikui – to meto pilietinė lyrika buvo įdomi?

V. A.: Reikėjo atsakyti, kas tai yra. Į tokią problemą visiškai niekas nesigilino ir neklausė, ar įdomu.

D. M.: Ar straipsnis buvo užsakomasis?

V. A.: Straipsniai dažniausiai buvo užsakomieji. Niekas per daug nesigilino. Esu ne vieną straipsnį parašęs ir apie socialistinį realizmą. Štai „Lingvistinė šventvagystė poezijoje“.

D. M.: Apie ką šis straipsnis?

V. A.: Apie poetus. Aš jau nebeatsimenu – kuriuos. Reikėtų paimti tą straipsnį ir pažiūrėti, kurie iš tų poetų – „šventvagiai“. 1975 metais rinkinyje „Šiuolaikinės kritikos problemos“ pasirodė straipsnis „Socialistinio realizmo kriterijai“. Rašiau apie Julijų Janonį, paskui pradėjau rašyti gana daug straipsnių apie Eduardą Mieželaitį.

D. M.: Gal Jūs ką nors prisimenate apie „Literatūros ir meno“ redakciją? Ką ten reikėjo daryti? Koks buvo gyvenimas? Ar Jūs tada jau dirbote Pedagoginiame institute, ar universitete?

V. A.: Iki 1971 metų dirbau Pedagoginiame institute, buvau dekanas. 1971 metais mane perkėlė į Vilniaus universitetą.

Beveik dvidešimt metų išbuvau Lietuvių literatūros katedros vedėju. O visokiame redkolegijose svarstyti sudėtingi klausimai, dar priklausiau premijų skyrimo komisijai.

D. M.: Ar neprisimenate ryškesnių epizodų iš ano meto literatūrinio gyvenimo? Literatūros sąrašą galima susirasti Nacionalinės bibliotekos kataloge. Ką iš gyvenimo materijos išsaugojo Jūsų paties atmintis?

V. A.: Kai parašiau tokį liberaloką straipsnį, Genrikas Zimanas atsiuntė labai griausmingą straipsnį, nukreiptą prieš mane. Jam grėisė pavojus, jis savo gimines išsiuntė į Izraelį.

D. M.: Apie kokį straipsnį kalbate?

V. A.: Straipsnis apibendrina to meto literatūros, poezijos kryptį.

D. M.: Kur straipsnis buvo išspausdintas?

V. A.: Straipsnio išspausdinti nespėjo. „Literatūros ir meno“ redaktorius sukvieta universiteto filosofus. Zimanas sutiko, kad to straipsnio neverta spausdinti. Buvo paskelbta tikrai svarstymo medžiaga. Niekas manęs labai nekritikuodavo, o Zimanas užsipuolė staiga. Tuo metu Zimanas – didelė valdžia, „Komunisto“ redaktorius. Kalbant apie kitus, jei iškildavo koks sudėtingas klausimas, labiausiai kritikuodavo Kubilių – kaip „beidėjišką“ žmogų.

D. M.: Ar Kubilius buvo daugiausia mušamas?

V. A.: Taip. Bet jis pats kažkodėl nesijaudino. Korsakas jį apgindavo.

D. M.: Iš Kubiliaus „Dienoraščio“ atrodo, kad jis labai jaudinosi dėl visko – dėl kiekvieno jam pasakyto žodžio, dėl to, ką jis pats

kažką ne taip pasakė. Tie „Dienoraščiai“ – savigraužos ir kitų graužimo dokumentai.

V. A.: Tada mums atrodė, kad jis nesijaudino. Pasirodžius „Dienoraščiams“, jau atrodo kitaip. Kubilius – mano žemietis. Mes abudu kilę iš Rokiškio krašto.

D. M.: Ar Jūs su Kubiliumi susipažinote Vilniuje?

V. A.: Taip, su visais Mokslų akademijos literatais susipažinau Vilniuje. Mes dalyvaudavome konferencijose, diskusijose. Nepasakyčiau, kad gyvenimas „Literatūroje ir mene“ buvo labai aršus, aliarmuojantis. „Literatūra ir menas“ egzistavo normaliai – ramiai spausdino recenzijas, kritiką. Poetai savo nuomonę galėjo paslėpti metaforomis. O kritikas turėjo atvirai sakyti – taip arba ne. Kritiko darbas buvo praktiškai neįdomus, pilkas.

D. M.: Kodėl tada Jūs jį dirbote?

V. A.: O ką dirbti? Kodėl Jūs dabar dirbate literatūros kritikos darbą?

D. M.: Aš nesakau, kad man neįdomu. Man vis dėlto įdomu.

V. A.: Dabar gal ir įdomiau. Aišku, kai dabar rašau kokią recenziją, ir man įdomu. Pasirinkau tokį darbą, ir jis nebuvo visai tuščias. Vis tiek jaučiau, kad aš galbūt ką nors palaikau, apginu.

D. M.: Kokie buvo Jūsų santykiai su tais autoriais, apie kurių kūrybą rašėte? Apskritai kaip klostėsi Jūsų, tokio idėjinio, oficialaus kritiko, ir rašytojų bendruomenės santykiai? Ar rašytojai suprato, kad Jūs nesate piktybinis ir Jūsų idėjiškumas yra paviršinis?

V. A.: Greičiausiai rašytojai ant manęs nepykėdavo. Tai suprasdavau konferencijose. Viena mokytoja net kalbėjo, kad tiek

daug mano straipsnių apie socialistinį realizmą padėjo jai dėstyti lietuvių literatūrą – suprasti, kad socialistinis realizmas nekenkia meniškumui, o kaip tik priešingai – padeda jį išryškinti. Jai taip atrodė. Mano pozicija apie socialistinį realizmą iš tikrųjų erzinti. Be abejo, ji nekėlė pasipriešinimo, arba manęs neskriaudė.

D. M.: Ar buvo kokių neoficialių rašytojų sambūrių, neoficialaus bendravimo? Oficialios buvo Rašytojų sąjungoje esančios sekcijos.

V. A.: Elena Bukelienė mėgindavo sukviesti į katedrą, į labiau privačius pasikalbėjimus.

D. M.: Ar Jūs ten dalyvaudavote? Ar Bukelienė kviesdavosi namo?

V. A.: Taip, kviesdavosi namo. Aš nedalyvavau – žinojau, kad iš to nieko gero nebus.

D. M.: Kodėl Jūs nedalyvavote? Ar Jūsų Bukelienė nekviatė, ar Jums buvo neįdomu, ar Jūs bijojote?

V. A.: Bukelienė kvietė. Bet aš pasakiau, kad esu oficialus asmuo – katedros vedėjas, negaliu taip atvirai demonstruoti savo demokratiškumo. Jos veiklą saugumas greitai suuodė – kažkas pranešė, kad ji su studentais ir dėstytojais rengia privačius pasikalbėjimus. O pačioje katedroje atvirai pasikalbėti galėjo – jau niekas neprisikabins. Aš beveik nė vieno dėstytojo paskaitų nelankiau, netikrinau, nors privalėjau žiūrėti, kaip jie auklėja studentus. Per dvidešimt metų gal kartą kitą buvau nuėjęs, o šiaip ne. Kai Lionginas Šepetys organizavo katedros darbo svarstymą, gavau papeikimą.

D. M.: Papeikimą – už tai, kad nelankote paskaitų?

V. A.: Kad neauklėju studentų. Žinoma, labiausiai tame svarstyme puolė Viktoriją Daujotytę-Pakerienę. Paskui ją kviesdavo saugumas.

D. M.: Ar ją kviesdavo saugumas? Nuo ko tai prasidėjo?

V. A.: Taip. Ji parašė apie literatūros bendražmogiškumą. Neatsimenu, kokį autorių ji analizavo, bet teigė, kad bendražmogiška idėja, interpretacija neįmanoma. Turi būti arba taip, arba taip – arba socializmas, arba kapitalizmas. Tokie dalykai atrodė nepriimtini.

D. M.: Ar Liudvikos Lisenkaitės vaidmuo iš tikrųjų toks juodas?

V. A.: Ją ignoravo – niekas jos nepastebėdavo. Niekas nesigilindavo nei į jos dėstymą, nei į darbą.

D. M.: Kaip ji buvo katedroje? Ar Jūs turėjote pakešti ją kaip duotybę, ir viskas?

V. A.: Taip. Kol dar nebuvo laisvos Lietuvos, turėjome pakešti. O kai Lietuva išsilaisvino, visi balsavo, kad ją reikia pašalinti.

D. M.: Ar jinai buvo susijusi su saugumu?

V. A.: Taip negalėčiau tvirtinti. Aš pats neįsitikinau. Galima tikrai abejoti arba įtarti, kad ji buvo viena iš tokių pranešėjų.

D. M.: Ar daugiau tokių žmonių buvo infiltruota į katedrą?

V. A.: Reikia manyti, kad tokių žmonių buvo. Bet aš negaliu patvirtinti dėl to, kad nedirščiau žlugdyti žmogaus, jo biografijos.

D. M.: Ar prie Jūsų prisikasė per Šepetį?

V. A.: Matyt, jau iš anksto buvo surinkta medžiaga. Tarp tų, kurie tikrino mūsų darbą, nebuvo nė vieno literato, tik žurnalistai. Pirmiausia jie prikibo tikrai prie Daujotytės. O šiaip nerado dokumentų, protokolų, kuriuose atsispindėtų, kaip svarstomi studentų auklėjimo klausimai. Kliuvo Zigmui Zinkevičiui, bet jis negavo papeikimo.

D. M.: Ar tada Jus atleido iš vedėjų?

V. A.: Dar neatleido.

D. M.: Ar vedėjas gali dirbti, turėdamas papeikimą?

V. A.: 1992 metais aš pats parašiau prašymą – atsisakydamas būti katedros vedėju, išėjau į pensiją.

D. M.: Ar Jūsų laikais buvo galima įstoti studijuoti lituanistikos už pinigus?

V. A.: Sudėtingas klausimas. Ar turite mintyje galimybę gauti geresnį pažymį?

D. M.: Klausiu apskritai. Sakykime, tavo tėvas turtingas, bet tu nelabai protingas ar protinga – tau nupirks pažymį, taip tu įstosi.

V. A.: Kalbant apie lituanistiką, – ne.

D. M.: Ar taip nebuvo galima, ar niekas nebandė?

V. A.: Gal ir nebandė. Lituanistika – ne per daug reikšminga specialybė, kad kas nors veržtųsi studijuoti. Aš saugojau, kad net ir savi negalėtų prisiliesti prie stojamojo egzamino rašinių. Automobilyje su savimi vežiodavau. Susodindavau dėstytojus atskirose auditorijose, kiekvienam taisyti duodavau po glėbį tų rašinių. Toks naivus buvo mano požiūris. Bet dėstytojai, kurie suinteresuoti dėl giminių, išeidavo į koridorių parūkyti,

pasistengdavo parašyti geresnį pažymį. Visą laiką buvo tam tikra tendencija pagerinti pažymį. Nežinau, kaip dabar.

D. M.: Dabar abiturientai, baigdami mokyklą, laiko valstybinį egzaminą.

V. A.: Tada, stojant į lituanistiką, buvo rašomieji. Būsimieji studentai galėjo gauti aukštesnį ar žemesnį balą. Darbus taisydavo maždaug aštuoni ar net daugiau dėstytojų. Norėdavo įstoti apie šimtą žmonių į penkiasdešimt vietų. Buvo nemažas konkursas.

Reikia dar prisiminti, kad poezijos kalba sutapo su publicistine, propagandine kalba. Net talentingi poetai jos negalėjo išvengti. Mieželaičio poezijos kalba sutapo su publicistine. Poetai ieškojo daugiau galimybių. Aš stengiausi į katedrą priimti Marcelijų Martinaitį. Kiek turėjau problemų, kol suagitavau jį ateiti! Tai padaryti man padėjo jo žmona. Ji Martinaičiui sakė: „Ką tu čia su girtuokliais susidėjęs vaikščiosi. Eik rimtai dirbti akademinio darbo!“

D. M.: O kaip dėl Martinaičio išsilavinimo? Girdėjau, kad kažko formaliai trūko, nebuvo.

V. A.: Jisai neturėjo diplomo, nes jį buvo pamiršęs pasiimti. Laborantė Irena Panakaitė turėjo darbo, kol archyvuose surado jo diplomą. O jam kažkodėl to diplomo nereikėjo.

D. M.: Ar Martinaitis baigė universitetą, bet neatėjo pasiimti diplomo?

V. A.: Taip, jis universitetą baigė pagal visas taisykles, bet neatėjo pasiimti diplomo. Kai pradėjo dirbti, gavo docento vardą.

D. M.: O kodėl Jums reikėjo Martinaičio katedroje?

V. A.: Aš maniau, kad katedroje turi būti bent vienas realus rašytojas. Ankstesniais laikais juk dėstė Vincas Mykolaitis-

Putinas, Balys Sruoga. O staiga pas mus nėra nė vieno tikro rašytojo!

D. M.: Kodėl pasikvietėte būtent Martinaitį?

V. A.: Man atrodė, kad jis progresyvus poezijos prasme – kūrė kokybišką, estetišką, menišką poeziją. Maniau, jo pažiūros studentams labai reikalingos – seminaruose jis diegė savo požiūrį, kas yra tikra poezija. Martinaičio atėjimas į katedrą – labai didelis mano pasiekimas.

D. M.: Kur Jūs gyvenote su Vytautu Blože?

V. A.: Bendrabutyje.

D. M.: Viename kambaryje?

V. A.: Taip, viename. Jis man siūlė: „Rašykim abudu recenzijas ir straipsnius.“ Aš tada studijavau tik trečiame kurse. Sakiau jam: „Ką tu, šitaip neišeis: kritikui reikia daugiau žinoti, labiau pasikaustyti literatūros srityje. Tu, būdamas poetas, gali kliautis vertimais – iš vertimų gyventi.“ Kodėl jisai mane kvietė kartu rašyti recenzijas ir straipsnius, aš taip ir nesupratau. Paskui pagalvojau, kad jis norėjo turėti tam tikrą stogą. Aš jau buvau komjaunuolis.

D. M.: Ar jis norėjo, kad straipsniai būtų pasirašyti dviem pavardėm?

V. A.: Taip. Jo tėvas buvo tremtinys. Bložė studijavo rusų kalbą. Į rusų kalbą tada priėmė visus – nežiūrėjo, kokie buvo tėvai. Bložė stengėsi, kad aš su juo pasirašyčiau tas recenzijas ir straipsnius. Jis gyveno iš literatūros, iš vertimų. Jis vertė Nekrasovą.

D. M.: Ar pasirašėte bent vieną recenziją ar straipsnį kartu?

V. A.: Ne, aš net nebandžiau – jaučiau, kad dar nesugebėsiu. Kritika yra daug sunkesnis, sudėtingesnis darbas negu poetui eilėraščiai. Aš, būdamas mokinys, rašiau eilėraščius.

D. M.: Ar Jūs pats rašėte eilėraščius?

V. A.: Taip. Rašiau eilėraščius ir vos nesudegiau.

D. M.: Kuria prasme?

V. A.: Parašiau eilėraščių, sekdamas Nėrimi, Aisčiu, Brazdžioniu, ir juos įteikiau komisijai, sprendusiai, kuriuos autorius palaikyti, kurių eilėraščius spausdinti.

D. M.: Ar taip nutiko studentiškais laikais?

V. A.: Taip, studentiškais. Vienas geras bičiulis man sakė: „Neškis tu savo šituos eilėraščius ir mesk į ugnį, jeigu nenori pakliūti į kalėjimą.“ Aš pasilikau tikrai vieną eilėraščių apie rinkimus.

D. M.: Turbūt eilėraščiai buvo pakankamai idėjiški, jeigu rašėte apie rinkimus?

V. A.: Taip. Paskui redaktorai dar ką pridėjo. Tas mano eilėraščių buvo išspausdintas sienlaikraštyje.

D. M.: Kodėl Jūs rašėte apie rinkimus? Ar rašėte šiaip sau – kad reikėjo parašyti?

V. A.: Reikėjo išsigelbėti. Paulius Širvys norėjo išleisti savo poezijos rinkinį, ir jam neleido, nes rinkinyje nebuvo nė vieno idėjiško eilėraščio. Zimanas Širviui sakė: „Parašyk apie partiją bent vieną eilėraščių!“ Širvys taip ir padarė. Tada išleido jo poezijos rinktinę. Tas pats – ir man. Nebuvau tikras, kad tie mano eilėraščiai neatsidurs ten, kur nereikia.

D. M.: Sakykime, 1930 metų kartos poetai rašė ankstyvuosius sovietiška pilietinius eilėraščius dėl to paties – kad praeitų, būtų išleista knyga. Ar tos kartos poetai turėjo kokių nors iliuzijų?

V. A.: Greičiausiai iliuzijų turėjo nedaug. Jie rašė eilėraščius net apie Staliną. Galima surasti ne vieną eilėraštį, skirtą Stalinui. Būtent tada poetai jau galėjo išleisti savo rinktines, kur nebėra nei Stalino, nei socializmo, nei partijos.

D. M.: Ar esate su kuo nors iš jų kalbėjęs apie tai? Štai mokėtės kartu su Maldoniu, paskui pažinote juos visus. Ar tai buvo savaime suprantama, ar vis dėlto svarstoma problema?

V. A.: Tuo metu, kada jie spausdino savo eilėraščius, nebuvo kalbama. Recenzijose buvo galima pastebėti, kad eilėraščiai yra labai idėjiški. Bet kad klaustum jų – kodėl...

D. M.: Ar kada nors vėliau esate kalbėjęs apie tokias situacijas?

V. A.: Esu kalbėjęs. Bet tie poetai supyko, kad aš atsiminiau jų parašytus eilėraščius apie Staliną.

D. M.: Kas supyko? Baltakis?

V. A.: Poetai buvo trys – Justinas Marcinkevičius, Alfonsas Maldonis ir Algimantas Baltakis. Šnekėjau su Baltakiu.

D. M.: Baltakis – emociingas.

V. A.: Priminiau jam eilėraštį apie Staliną.

D. M.: Bene iš pirmosios knygos?

V. A.: Taip. Jis išspausdino savo eilėraščius jau laisvoje Lietuvoje. O aš rašiau, kad tie eilėraščiai neišvengiamai idėjiški. Paminėjau jo eilėraštį apie Staliną. Baltakis smarkiai supyko: „Kam tu mane

juodini? Atsimink gerus, tikrus eilėraščius, o ne tokius niekingus.“ Atsakiau, kad tokia buvo mano tema. Turėjo visi, net Justinas Marcinkevičius, parašyti vieną kitą idėjišką eilėraštį – nėra ko dėl to per daug pykti. Marcinkevičius yra prisipažinęs, kad rašė.

D. M.: To nereikia prisipažinti. Paimi pirmuosius poetų rinkinius ir matai.

V. A.: Taip, bet Baltakis šituos dalykus jau norėtų pamiršti.

D. M.: Kaip Jums atrodo dabar visaip vertinama Marcinkevičiaus apysakos „Pušis, kuri juokėsi“ istorija?

V. A.: Sudėtinga, iki šiol neišspręsta: neaišku, ar kas užsakė tokį kūrinį, ar jis pats sugalvojo?

D. M.: O kaip Jūs anais laikais skaitėte šią apysaką? Ar neprisimenate, kaip Jums tada tas kūrinys atrodė?

V. A.: Atrodė normaliai. Jis nebuvo iššaukiantis. Tai buvo meno kūrinys. O prototipai – ką padarysi... Jie visiškai neturėjo supratimo, ar ta apysaka meniška, ar ne. Tai mane visada domino. Dabar, kai iškilo toks klausimas, aš nuolatos galvoju – kaip galėjo Marcinkevičius parašyti prozos kūrinį? Bet jis rašė visokių žanrų kūrinius (ir dramas), galėjo parašyti ir šitoki. Be abejo, liko šiek tiek įtartina, ar šio kūrinio kas nors iš valdžios neužsakė. Tomas Venclova ir Štromas buvo valdžios priešai. Sunku pasakyti, negalima taip atvirai ir tiesiogiai įtarti. Tiesiog sukėlė abejonių. Ir ne man vienam. Bet aš apie tai nerašiau, negalvojau ir neanalizavau. Kažkada kažkur, galbūt savo straipsnyje, tik paminėjau, kad kūrinys įdomus. Bet kad būtų prototipai ar kad specialiai užsakyta... Juk vėliau buvo kalbama, priminta, svarstyta mūsų katedroje. Tokiu būdu atėjo laikas pakeisti kryptį, padaryti šuolį – baigėsi verksmingos, ašaringos lyrikos laikotarpis. Atsirado kitokios poezijos. Aš, rašydamas apie

poetus, tvirtinu, kad nebeužtenka logikos. Juk poezija buvo labiausiai paremta logika, publicistika. Dabar poezijos šilką pakeitė metalas (apie tai esu jau rašęs). Laurynas Katkus rašė, kad „Kvartalas pasitraukė į pašamonę, į rūsius, pilnus stiklainių ir dviračių.“ Rašiau, kad Jonas Kalinauskas atmetė norminės gramatikos taisykles. Tapo svarbus žinojimas anapus logikos. Štai eilėraščių rinkiniai „Plunksnų plėšytojas“ arba „Mano sodo vagis“ (už pastarąjį Kalinauskas gavo Jotvingių premiją) yra už logikos ribų. Daiktų pasaulis jau nebeturi jokios reikšmės. Logikos ir sveiko proto nebeužtenka. Indų filosofas sakė, kad kas pasirenka logiką, sveiką protą, yra pamišėlis. Gyvenimas – absoliuti paslaptis. Tik vidutinybė prisiriša prie žinių. Svarbiausia – intuicija.

D. M.: Grįžkime į sovietmetį. Kiek Jūs dalyvavote Rašytojų sąjungos veikloje? Kokią organizaciją Jūs prisimenate?

V. A.: Aš nuolatos dalyvaudavau Rašytojų sąjungos veikloje, buvau renkamas į valdybą.

D. M.: Ką ten reikėjo veikti?

V. A.: Manote, kad jei tais laikais priklausėi kokiai nors organizacijai, turėjai ką nors veikti? Ne, nieko.

D. M.: Įsivaizduoju, kad jeigu, tarkime, vyksta valdybos posėdis, reikia skaityti, kalbėti – kažką daryti, pagaliau priimti sprendimus.

V. A.: Reikėdavo svarstyti tuos „nusikaltėlius“, kurie neidėjiškai rašė.

D. M.: Solženicyną pasmerkėte?

V. A.: Mums Solženicynas per toli.

D. M.: O ką smerkėte?

V. A.: Užteko vietinių, kuriuos reikėjo smerkti. Smerkėme Kubilių – kaip kritiką, Adolfą Sprindį – kaip rašytoją.

D. M.: Už ką smerkėte Sprindį?

V. A.: Už jo apsakymus.

D. M.: Ar valdyba pradėdavo svarstyti ir smerkti?

V. A.: Valdyba iškeldavo problemą – kur eina literatūra, ko ji siekia? Tada atsiranda aršių smerkėjų. Savo laiku toks buvo Mykolas Sluckis.

D. M.: Iš kur inspiruojama valdyba? Koks buvo mechanizmas? Ar Rašytojų sąjungos pirmininkas, pats toks idėjinis, mato, kad kažkas bus, ar vietinė komunistų partija? Kaip visa tai atrodė?

V. A.: Be abejo, turėjo įtakos Centro komitetas, ideologinis skyrius. Ten buvo formuluojama problema. Kai kas ateidavo iš Maskvos. Tarp rašytojų susidarydavo nuomonių. Nors nebūdavo būtinybės, bet valdyba susikurdavo problemą – reikėdavo kažko imtis.

D. M.: Ar Jūs ką nors žinote apie Rašytojų sąjungos valdžios bendravimą su CK arba saugumu?

V. A.: Rašytojų sąjungos pirmininkas turėjo bendrauti su CK. Pirmininkų buvo daug. Tarp jų – ir Maldonis, ir Mieželaitis. Jiems reikėjo palaikyti ryšį su CK ideologiniu skyriumi. Bet dėl saugumo – tie dalykai slapti, niekas to negali atsekti. Reikia labai plačiai tyrinėti, klausinėti. Bet vargu ar ką nors surastume. Jeigu ateityje atsivers archyvai, tada galbūt bus galima suieškoti.

D. M.: Ar kuo nors skyrėsi Rašytojų sąjungos pirmininkų – Mieželaičio, Bieliausko, Maldonio – darbas, darbo metodika? Ar pirmininkas buvo žmogus, įstatytas į tam tikrą poziciją ir atliekantis tam tikrą funkciją?

V. A.: Maldonis buvo labiau demokratiškas, Mieželaitis – išdidus ir atsiribojęs nuo eilinių rašytojų. Pirmininkų darbas skyrėsi tikrai charakteriais, stiliumi. Bet kad jie ką nors savarankiškai veiktų, – vargu ar taip buvo. Vis tiek primestas ideologinis diktatas, ką jie turi padaryti, apsvarstyti. Todėl dabar tuos dalykus, kaip kas atsitiko, sudėtinga atkurti. Praktiškai niekas per daug nesijaudino, nesureikšmino nei valdybos darbo, nei visokių kitokių darbų. Aš nuolatos dalyvaudavau, atrenkant tekstus, kuriuos galima rekomenduoti. Mes trise – Sigitas Geda, Jonas Strielkūnas ir aš – atrinkdavome tekstus.

D. M.: Kam atrinkdavote tuos tekstus?

V. A.: Pavyzdžiui, rekomenduodavome eilėraščius skirti dainoms.

D. M.: Net taip buvo?

V. A.: Taip. Man buvo labai įdomu su jais dirbti.

D. M.: Kaip toks darbas vyko?

V. A.: Gaudavome krūvą tekstų.

D. M.: Ar tuos tekstus pateikdavo patys poetai?

V. A.: Tekstus pateikdavo poetai, bet ne tiesiogiai mums, o į Rašytojų sąjungą. Mums juos atnešdavo.

D. M.: Pagal kokius kriterijus atrinkdavote tekstus?

V. A.: Pagal meniškumą. Strielkūnas, Geda išmanė, kas yra meniška, o aš per daug nesikišdavau. Tai buvo 1975–1980 metais.

D. M.: Ar dainos galėjo būti rašomos tik pagal Jūsų atrinktus tekstus?

V. A.: Taip.

D. M.: Ar Kompozitorių sąjungai perduodavote atrinktus tekstus?

V. A.: Geda žinodavo, kam juos atiduoti. Aš buvau perkrautas visokiais visuomeniniais darbais.

D. M.: Papasakokite apie premijų skyrimą.

V. A.: Priklausiau Valstybinių premijų skyrimo komisijai.

D. M.: Kaip vyko premijų skyrimo procesas?

V. A.: Pristatydavo premijų kandidatus, aptardavome ir balsuodavome.

D. M.: Kokių principų aptardavote – pagal meniškumą, idėjinę pusę, motyvą – praeis, nepraeis?

V. A.: Žinoma, vertinome, atsižvelgdami į viską, – ir į idėjiškumą, ir į meniškumą. Bet čia kalbame apie visokias premijas – ir mokslo, ne tiktai meno. Mokslų akademijos komisija sukūrė tų premijų skyrimo komitetą.

D. M.: Gal prisimenate įdomesnių istorijų, susidūrimų, konfliktų, dėl paskirtų ar nepaskirtų premijų, dėl Jūsų rekomenduotų, bet nepatvirtintų kandidatų?

V. A.: Aš – nekonfliktiškas žmogus, nelabai gilinausi į tokius dalykus. Dabar sunku, sudėtinga atsiminti, kas ten vykdavo, kiek

premių skirta. Jų skaičius vis tiek buvo ribotas. Paukštukai būdavo sužymėti prie kiekvienos premijos.

D. M.: Taip. Bet ar neprisimenate, pavyzdžiui, istorijų su Juozo Apučio apysakomis ar kitų rašytojų kūriniais?

V. A.: Jau neprisimenu. Jeigu buvo, Jūs gal žinote geriau.

D. M.: Aš esu skaičiusi, girdėjusi, o Jūs dalyvavote.

V. A.: Neprisimenu, neateina į galvą.

D. M.: Kada Jūs pradėjote bendrauti su išeivijos rašytojais? Kaip pradėjote gauti skaityti jų knygų? Kaip veikė slapta ar pusiau slapta sistema? Ar knygas gaudavote oficialiai?

V. A.: Pirmiausia pradėjau bendrauti su Rimvydu Šilbajoriu. Tada buvo kokie 1985 metai.

D. M.: Taip vėlai?

V. A.: Taip. O gal truputį anksčiau?

D. M.: Bet Šilbajoris juk ilgai buvo Maskvoje. Ar Jūs ten nesusitikdavote?

V. A.: Ne. Aš bandžiau jį apginti, kad leistų į Lietuvą: ėjau į CK, su kažkuo kalbėjau. Tada leido. Jie buvo kažkodėl ant jo supykę, nes anksčiau atvažiuoti neleido.

D. M.: Ar Šilbajoris galėdavo atvažiuoti į Maskvą, bet į Lietuvą – ne?

V. A.: Taip. Jis bendradarbiavo su Maskvos M. Gorkio pasaulinės literatūros institutu. Mano pusseserė – Alė Rūta.

D. M.: Ar Alė Rūta – Jūsų pusseserė?

V. A.: Taip, nors ir antros eilės. Mano senelis buvo vedęs jos senelės seserį. Kitas mano pusbrolis – Balys Lasys, gyvenęs Kanadoje. Jeigu būtų pasikapstę mano biografijoje...

D. M.: Norėjau klausti, kaip Jūs taip gražiai praėjote, būdamas toksai „nepatikimas“?

V. A.: Taip. O svarbiausia, kad Balys Lasys tarnavo vokiečių policijoje. Jisai dalyvavo net tuose drausmės batalionuose, buvo pasitarnavęs vokiečiams gestapo represijų srityje. Bet jis iš karto išvažiavo į Kanadą. Jo motina – mano mamos sesuo, mano teta. Jis bendravo tik per savo žmoną. Jokių laiškų, jokių telegramų savo vardu ir pavarde – kaip Balys Lasys – nepasirašinėjo, todėl galbūt ir neužkliuvau – taip lengvai. Nors jeigu būtų kas nors specialiai kapstęsis...

D. M.: Betgi visose anketose turėjo būti klausimas apie gimines užsienyje?

V. A.: Tai gali nutylėti. Nežinojo. Ir Alė Rūta, ir Balys Lasys buvo mano pažįstami. Kai aš 1988 metais nuvažiavau į užsienį, daugiausia gyvenau pas Šilbajorį, Cincinatyje ir Čikagoje. Vienais metais aš buvau nuvažiavęs kartu su Juozapu Girdzijausku. Rodos, 1988-aisiais išleido.

D. M.: Kada Jus pradėjo pasiekti išeivijos spauda? Kada perskaitėte Kazį Bradūną ar Henriką Nagį, „Metmenis“ ar „Akiračius“?

V. A.: Perskaičiau dar sovietmečiu. Kai ką atveždavo Šilbajoris, atsiųsdavo Alė Rūta.

D. M.: Ar atsiųsdavo Jums asmeniškai? Ar nepaimdavo siuntos pašte?

V. A.: Taip. Vis dėlto iš inercijos aš buvau CK narys.

D. M.: Jūs buvote net CK narys?

V. A.: Taip.

D. M.: O ką Jūs ten veikėte?

V. A.: Nieko, o ką gi veiksi? Nueidavau į posėdžius, kai jie vykdavo, ir viskas.

D. M.: Ką ten reikėdavo svarstyti?

V. A.: CK daugiausia svarstydavo ūkinius ir politinius dalykus. Bet aš jau neatsimenu nieko, kas būtų susiję su manimi. Petras Griškevičius – sekretorius. Vieną kartą aš pasivėlinau. Griškevičius mane, lipantį laiptais, sutiko, apibarė: „Ko tu čia dabar vėliniesi?“ Tik tiek atsimenu. Griškevičius kilęs iš Rokiškio krašto. Šis faktas man padėjo jaustis geriau.

D. M.: Ar šis faktas padėjo jaustis saugesniam?

V. A.: Taip. Griškevičius labiau pasitikėjo manimi, mano vadovavimu Vilniaus universiteto Lietuvių literatūros katedrai.

D. M.: O kodėl tada Jumis pasitikėjo katedra? Pastebimas prieštaravimas: Jūs – toks patikimas CK; kita vertus, Jumis pasitiki katedra.

V. A.: Katedros žmonės greitai mane pažino: aš nepiktas žmogus – ne toks vadovas, kuris iš jų reikalautų idėjiškų darbų. Netrukus jie pajuto, kad mano charakteris negriausmingas, kad esu nepiktavalis. Taip buvo. Žmonės manimi pasitikėjo. Gal ne visi pasitikėjo. Jeigu Panakaitė ką nors kur nors apskųsdavo...

D. M.: Panakaitė?

V. A.: Panakaitė buvo katedros laborantė, sekretorė. Štai mano žmonai mane apskųsdavo.

D. M.: Jeigu skundžia tik žmonai...

V. A.: Galbūt ir kam nors kitam ką pasakydavo. Tačiau beveik dvidešimt metų aš buvau ramus dėl katedros, kad jos nepalies. Kai atėjau į katedrą, iš karto buvo tokių nuotaikų, kad dėstytojus gali persekioti.

D. M.: Kodėl?

V. A.: Ką ten žinosi... Dėstytojai nesijautė tvirtai, svarstė, kad gal jiems reikia išeiti iš katedros, abejojo, ar sugebės išlikti. Abejonių kilo Saukai, dar kažkam. Bet paskui jie greitai priprato, ir nebebuvo tokios baimės. Baimė išnyko, dėstytojai pradėjo normaliai dirbti seminaruose, nebebijodami, laisviau rašė savo darbus. Vis tiek jau pasitikėjo manimi. Ir valdžia.

D. M.: Labai įdomi situacija.

V. A.: Kitaip ir negalėjo būti. Mano imunitetas – iš tėvo ir motinos, kurie buvo taikūs, sugebėjo prisitaikyti prie aplinkybių, niekada nekonfliktavo su kaimynais. Iš jų paveldėjau tokį taikumą.

D. M.: Bet juk vidinis konfliktas turėjo kilti: jeigu tavo pažiūros nebesutampa su tuo, ką tu rašai ar darai?

V. A.: Tikrai pažiūros nesutapo, ypač kai rašiau apie socialistinį realizmą. Bet dažnai galvodavau, kad kitiems katedros žmonėms tada bus šiek tiek ramiau, kad jų dėl manęs nepuls. Jeigu valdža pasitiki manimi, – vadinasi, pasitiki ir katedra. Juozas Žiugžda,

atėjęs tikrinti katedros, negalėjo manęs smarkiai pulti, nes aš už jį stovėjau tarytum aukščiau.

D. M.: Kas iš to, apie ką Jūs rašėte, buvo iš tiesų įdomu? Ne apie viską, kaip apie socrealizmą, juk rašėte iš pareigos?

V. A.: Esu daug rašęs apie Marcinkevičių, Maldonį, Joną Avyžių – apie tuos kūrėjus, kurie man buvo įdomūs. Darbe apie socialistinį realizmą yra daugiau apibendrintų dalykų.

D. M.: Kaip tie rašytojai, apie kuriuos Jūs rašėte, reaguodavo į Jūsų recenzijas?

V. A.: Niekada neteko patirti priešpriešos, tiesiogiai niekas manęs neužsipuolė.

D. M.: Ar Jūs pats rinkdavotės, ką recenzuoti, ar recenzijas užsakydavo?

V. A.: Iš dalies rinkdavausi. Kai „Literatūroje ir mene“ svarstydavu, ką galėčiau parašyti, tada jau rinkdavausi pats. Rinkdavausi tuos prozas ar poezijos tekstus, kurie man patikdavo. Nebuvo prievartos būtinai rašyti apie vieną ar kitą autorių. Pasirinkdavau, nors nelabai būdavo iš ko, – visi ir idėjiški, ir meniški. 1980 metais prasidėjo Atgimimas, rašymas tapo laisvesnis.

D. M.: Bet štai apie Tomo Venclovos „Kalbos ženklą“ Jūs parašėte keistą tekstą. Skaičiau seniai, Jus net citavau. Venclova nebuvo idėjiškas. Kiek aš prisimenu, Jūs, kaip kritikas, reiškėte jam pretenzijas dėl nepakankamo tarybinio idėjiškumo ir panašiai.

V. A.: O kaip kitaip galėjo būti?

D. M.: Kas tada Jus vertė rašyti? Ar Jums tokia poezija buvo nuoširdžiai neįdomi?

V. A.: Jeigu aš būčiau nepridėjęs tokios frazės, nelabai kas būtų ir spausdinę. Rašant apie Tomo Venclovos kūrybą, reikėjo pridėti tokią frazę. Žinoma, gal ir aš pats dar abejočiau dėl būtinumo rinktis tam tikrą idėją. O Tomas Venclova rinkosi grynai meninę idėją – naujos, radikalesnės poezijos idėją.

D. M.: Jeigu jau kalbėjote apie pilietinę poeziją, tai – ir kitokią pilietinę poziciją, kuri, tarkime, Venclovos „Kalbos ženkle“ labai aiškiai išreikšta.

V. A.: Taip, teisingai darėte, kad mane kritikavote.

D. M.: Jūs kalbate kaip absoliutus konformistas: viskas gerai, viskas gerai.

V. A.: Aš niekada nepykstu, jeigu kas nors mane kritikuoja aštriau ar ne taip aštriai. Jeigu užimi tam tikrą poziciją, lauk ir kritikos.

D. M.: Ar Jūs prisimenate tokį žanrą kaip leidyklos vidinė recenzija? Kiek tokių teko rašyti?

V. A.: Taip, esu rašęs apie Gedos kūrybos rinkinius. Bet juos išleido.

D. M.: Kaip būdavo užsakomos vidinės recenzijos? Ar iš anksto būdavo pasakoma, ką reikia sudirbti, o ką praleisti? Kokia buvo sistema?

V. A.: Kad reikia sudirbti, niekas niekada nesakydavo. Vidinė recenzija reikalinga tam, kad būtų galima motyvuoti – išleisti knygą ar ne.

D. M.: Bet kritikas, kuriam davė rankraštį, yra absoliučiai laisvas, kaip pasielgti?

V. A.: Taip, absoliučiai laisvas. Aš rašiau vidinę recenziją apie Gedos „Pėdas“. Paskui rašiau atvirą recenziją į „Tiesą“, bet ją redaktoriai pataisė taip, kad Geda smarkiai supyko.

D. M.: Kaip redaktoriai pasielgė su Jūsų tekstu apie Gedą?

V. A.: Laikraštyje kai ką pataisė, pridėjo kokį žodį ir net frazę. Man neparodė. Taip paleido. Jiems reikėjo sudirbti Gedą. Atrodė, Geda per anksti darė perversmą poezijoje.

D. M.: Bet Geda irgi rašė apie išpaustą Lenino pėdą.

V. A.: Apie tą Lenino pėdą galima ironiškai pagalvoti. Geda nekvailas – jis, rašydamas apie Lenino pėdą, mėgino save apsaugoti. Ne vien jisai. Bet Geda tai darė išradingai. Kokius dar mano rašinius kritikavote?

D. M.: Aš Jūsų darbų nekritikavau. Bet pradėjome kalbėti ir prisiminiau, kad vis dėlto Venclovos „Kalbos ženklas“ yra tikrai labai įdomus, kitaip pilietiškas, negu Jūsų tyrinėti eilėraščiai, – tai kitokio tipo poezija, negu Lietuvoje buvo įprasta tuo metu. Bet Jūsų recenzija labai saldžiarūgštė, kiek aš ją dabar prisimenu. Ar Jums tiesiog nepatiko, buvo nepriimtina tokio tipo, kaip Tomo Venclovos, poezija? Geda Jums patiko, o Venclova – ne?

V. A.: Gal ir taip galėjo būti. Aš dabar jau nebeprisimenu savo nuotaikos. Žinoma, galėjo ir nepatikti. Man atrodė tokia medinė poezija: daugiau logikos, o ne intuicijos, jausmo. Reikia pripažinti, kad Tomo Venclovos poezijoje nėra emocijos.

D. M.: Taip, bet Jūs pats ką tik sakėte, kad pagaliau verksmingos poezijos laikai baigėsi ir kad kai tie verksmingos poezijos laikai baigiasi, darosi įdomu. Tada Jums turėjo būti įdomu.

V. A.: Aš dar nebuvo įsitikinęs, kad lietuvių lyrika bus vertinama kaip verksminga. Dar ir dabar ji liko verksminga, daug jos tokios

yra. Bent jau akcentuojama, kad iki šiol lyrika buvo verksminga, o dabar kinta jos pozicija, pagrindas. Žmogus turi atmesti protą, dirbti grynai intuicijos dėka. Sutinku, kad, dirbdamas kritikos srityje, buvau nemažai supainiojęs.

D. M.: Šiuo atveju man buvo tiesiog įdomu, kiek ta pozicija Jums buvo primesta ideologinių reikalavimų, o kiek ji buvo nuoširdi?

V. A.: Bent kiek nuoširdumo turėjo būti. Aš socializmą ir socialistinę visuomenę pradėjau priimti...

D. M.: Negi visą laiką Jūs ją ir priėmėte?

V. A.: Ne visą laiką. Kai sugrižau iš Maskvos ir perėjau dirbti į Vilniaus universitetą, socializmo kokybė ar jos prasmė ateityje pradėjo nykti.

D. M.: Bet Venclovos „Kalbos ženklas“ pasirodė 1972 metais.

V. A.: Buvo perversmas.

D. M.: Grįžkime prie išeivijos. Su kuriais išeivijos kritikais, poetais ar prozininkais, be Šilbajorio, dar bendravote?

V. A.: Bendravau su Kaziu Bradūnu, kuris buvo atvažiavęs. Dar su vienu kritiku. Kokia jo pavardė? Reikia pagalvoti, su kuo bendravau.

D. M.: Ar neprisimenate, kada pradėjote skaityti išeivių poeziją, Bradūną? Ar dar iš karo metų apie jį žinojote?

V. A.: Iš karo metų apie jį dar nežinojau. Bradūną, kaip ir visus kitus išeivius, pradėjau skaityti būtent 1980 metais, jau aštuntame dešimtmetyje, kada viskas buvo labiau prieinama. Man jis patiko. Dabar tik atrodo, kad nelabai. Skaičiau Aleksandriškį ir Brazdžionį. Apie Brazdžionį, kai jis tik grįžo į Lietuvą, rodos,

1989 metais, iš karto parašiau straipsnį į žurnalą „Švyturys“. Esu nemažai rašęs apie emigrantus. Galima pažiūrėti konkrečiai į mano straipsnių rinkinį, darbų sąrašą. Štai Nepriklausomybės metais išėjo tokios knygos: 1991-aisiais – „Atgimimo balsai“, 1994-aisiais – „XX amžiaus lietuvių literatūra“. Rinkiniai: 1995-aisiais – „Milžinkapio papėdėj“, 1999-aisiais – „Rokiškis: Miestas. Kraštas. Žmonės“, 2000-aisiais – „Kūrybos studijos ir interpretacijos“, 2010-aisiais – „Nepaklūsęs laikui“, 2011-aisiais – „Žiedais kaišytu nostalgijos keliu“...

D. M.: Apie ką šis rašinys?

V. A.: Apie dailininkę Magdalena Birutę Stankūniene.

Nepriklausomybės metais paskelbiau studijinių straipsnių apie Korsaką, Joną Mikelinską, Avyžių, Kazį Sąją.

D. M.: Jūs leidote knygas sovietinėje leidykloje. Ar esate turėjęs kokių nors įdomesnių patirčių iš knygų leidybos etapo „Vagoje“? Mintyse turiu darbą su redaktorais, ideologinius reikalavimus ir kitką.

V. A.: Ne. Šito niekada nebuvo.

D. M.: Visi juk sako, kaip sovietmečiu buvo negailestingai redaguojama.

V. A.: Mano kūryba nebuvo redaguojama, bent jau aš neatsimenu.

Esu dar rašęs apie Marių Katiliškį, Bradūną, Alfonsą Nyką-Niliūną, Algimantą Mackų, Liūnę Sutemą, Leonidą Andriekų.

D. M.: O kuris iš šių autorių Jums įdomiausias?

V. A.: Nyka-Niliūnas. Mackus irgi turi įdomių pusių. Man atrodo, kad iš jų Nyka-Niliūnas yra stipriausias.

D. M.: Grįžkime į Maskvos laikotarpį. Ką Jūs tuo metu skaitėte? Kiek aspirantai dalijosi knygomis? Ar tai buvo tiesiog oficialus mokslas? Kaip buvo suvokiama, susipažįstama su kultūra? Vis dėlto Maskva – didmiestis, kuriame yra visokios kultūros: ir sovietinės, ir visai nesovietinės.

V. A.: Knygas kandidatinei disertacijai dažniausiai rinkdavausi Lenino bibliotekoje (taip ji tada vadinosi).

D. M.: Mano laikais biblioteka taip pat vadinosi Lenino vardu.

V. A.: Bibliotekoje galėjau pasirinkti knygų. Bet aš vis dėlto apsiribojau savo tema. Reikėjo rašyti tekstą. Be to, disertaciją reikėjo parašyti rusiškai. Tai ne taip paprasta.

D. M.: Kada pradėjote skaityti Pasternaką, kuris Jūsų laikais dar gyveno, Achmatovą ir kitus rusų rašytojus?

V. A.: Žinoma, kad tada juos skaičiau. Kaip neskaitysi? Jie buvo puolami, svarstomi. Man atrodė, kad reikia pažiūrėti, už ką jie puolami.

D. M.: Ar supratote už ką?

V. A.: Nieko nesupratau dėl to, kad literatūros gyvenime, kaip ir visur kitur, buvo intrigų. Tai buvo labiau intrigų dalykas. Lietuvoje, paragavus senosios literatūros, t. y. literatūros iki 1940 metų, neatrodė, kad būtų kokių didelių problemų. Aišku, pavaizduoti trėmimai, kitos temos buvo nauja, netikėta.

D. M.: O kada Jus pasiekė samizdatas?

V. A.: Dabar neatsimenu, ar man buvo pakliuvę samizdato ženklų pažymėtų spaudinių.

D. M.: Ženklo nebuvo. Aš – labai vėlyva aspirantė Maskvoje. Gaudavai mašinėle perspausdintą tekstą, kurio pageidautina nesinešti į bendrabutį, perskaityti kur nors kitur. Žinai, kad skaitai tekstą, kuris dabar oficialiai nebus išleistas.

V. A.: Ne, tokio atviro samizdato teksto nemačiau.

D. M.: Mano rankose būdavo tik šių poetų – Gumiliovo, Mandelštamo – tekstų, prisimenu Cvetajevos laiškus. Tai nepolitiniai tekstai.

V. A.: Kada buvote aspirantūroje?

D. M.: Aspirantūroje mokiausi nuo 1984-ųjų – trejus metus.

V. A.: Jau laisvės vėjai siautėjo.

D. M.: Dar nesiautėjo, bet jau buvo laisviau. Aš tiesiog bandau klausti apie Jūsų patirtis. Ar Vilniuje Jus pasiekdavo ne visai oficialūs tekstai?

V. A.: Ne, man po ranka nepakliuvo, nepateko. Arba aš dabar nebeatsimenu. Matyt, buvo ne taip paprastas dalykas. Galbūt tie, kas platino tokius tekstus, bijojo.

D. M.: Martinaitis yra pasakojęs apie visokias grupeles, apie tas knygas, kurias iš kažkur gauni, kažkam perduodi, bet niekada nežinai galutinės grandinės.

V. A.: Martinaitis sukinėjosi toje aplinkoje, kur tokie dalykai buvo laisviau skaitomi. O aš vis dėlto buvau oficialus žmogus.

D. M.: Ar žinojote apie „Katalikų Bažnyčios Kroniką“?

V. A.: Taip. Tuos pavadinimus, idėjas, kurios plito, žinojome.

D. M.: O radijos balsų klausėtės?

V. A.: Klausiausi. Jau vis tiek vyko vidinė kova: kaip elgtis, ką daryti?

D. M.: Nuo kurių laikų – ta vidinė kova?

V. A.: Nuo septinto dešimtmečio pabaigos, aštunto dešimtmečio. Tada gyvenimas buvo labai problemiškas. Tik per daug ramus. Ramybėje kaupėsi sproginimas. Katedroje, taip pat ir literatūroje, literatūros kritikoje tvyrojo tokia įtartina ramybė. Turėjote jausti, kad vis dėlto buvo ramu.

D. M.: Gal.

V. A.: Ramybė, nusiramimas – grėisė sproginimas.

D. M.: Ir sprogo?

V. A.: Atkovojojome laisvę.

D. M.: Jūs buvote partijos, CK narys, Rašytojų sąjungos valdybos narys ir t. t. O kas Jums iš to? Kokias privilegijas tokie postai garantuodavo ar negarantuodavo?

V. A.: Kaip bebūtų keista, aš neturėjau net buto.

D. M.: O kada čia apsigyvenote?

V. A.: Kai jau atsirado galimybės. Iš pradžių aš gyvenau bendrabutyje. Kai vedžiau ir gimė viena, kita dukra, gyvenau studentų bendrabutyje.

D. M.: Ar tada Jūs jau dėstytojavote?

V. A.: Buvau dėstytojas, jau – ir dekanas.

D. M.: Ir partijos narys?

V. A.: Na, ką ten partijos narys – buvau jau CK narys, bet neturėjau jokios privilegijos.

D. M.: Kaip taip gali būti? Tiek kalbama apie sovietinių laikų privilegijas, o Jūs, sakote, – vargšas.

V. A.: Taip. Ne visiems privilegijos prieinamos. Reikėjo būti „žolėdra“ – veržtis. Pirmą kartą butą gavau Vykinto gatvėje. Paskui tą butą Vykinto gatvėje pardaviau (jis buvo per didelis). Tada gavau butą iš Ministrų tarybos.

D. M.: Ar kalbate apie šį butą?

V. A.: Ne, šitą butą pirkau. Jis yra mažesnis – septyniasdešimt šeši metrai. O ten buvo šimtas metrų. Aš gaudavau visokių CK garbės raštų.

D. M.: Bet tai nelabai susiję su privilegijomis?

V. A.: Ne, nesusiję. Gavau net Rokiškio krašto Juozo Keliuočio vardo premiją.

D. M.: Jau šiais laikais?

V. A.: Taip. Esu daug rašęs Rokiškio žurnale „Prie Nemunėlio“, dalyvavau leidžiant minėtą knygą apie Rokiškį.

D. M.: Vis tiek ką nors girdėjote, žinote apie sovietines rašytojų privilegijas? Juo labiau, kad buvote valdybos narys.

V. A.: Valdybose tokių dalykų nesvarstė.

D. M.: O kur svarstė?

V. A.: Vykdavo uždari posėdžiai, kildavo visokių intrigų. Be abejo, tuos butus pasidalijo rašytojų, CK, Ministrų tarybos valdžios viršūnė. Žinoma, patys rašytojai irgi turėjo kariauti už savo vietą po saule.

D. M.: Kaip tos kovos vyko?

V. A.: Pirmininkas rašydavo raštus į CK ir į Ministrų tarybą. Rašytojams statė namus.

D. M.: Ar būdavo, kad kas nors padarydavo taip, kad jis negautų, o aš gaučiau? Kiek tokios intrigos rašytojų bendruomenėje buvo išstobulėjusios?

V. A.: Kuo rašytojas buvo idėjiškesnis, aktyvesnis, tuo greičiau gaudavo butą. Butai buvo pastatyti Antakalnio pradžioje, prie šv. Petro ir Povilo bažnyčios, ir giliau, prie kapinių, pastatyti namai.

D. M.: Mildos gatvėje?

V. A.: Taip. Vis tiek visi rašytojai tuose namuose netilpo. Širvys nuolatos klaidžiojo po visokias lūšnas.

D. M.: Bet jis turbūt labiau klaidžiojo dėl savo specifinio gyvenimo būdo.

V. A.: Žinoma. Aš manau, kad ne visi buvo patenkinti. Tačiau vis dėlto rašytojams buvo suteikti butai. Pavyzdžiui, aš esu buvęs pas Juditą Vaičiūnaite. Jos butas buvo neblogas. Gedos butas irgi neblogas. Daugelis rašytojų turėjo butus. Bet man nedavė jokio buto.

D. M.: Bet Jūs – toks idėjiškas.

V. A.: Karingas.

D. M.: Ar Jūs galėdavote ką nors padaryti dėl universiteto, dėl savo katedros dėstytojų? Ar galėdavote pagerinti materialinę jų gyvenimo pusę?

V. A.: Kai aš atėjau į katedrą, visi dėstytojai turėjo kokius nors savo būstus.

D. M.: Žodžiu, katedroje jokios materialinės gėrybės nebuvo skirstomos?

V. A.: Nereikėjo. Visi jau buvo pasiturintys. Niekas manęs neprašė, kad jiems kaip nors padėčiau.

D. M.: Jums neteko spręsti gyvenimo problemų?

V. A.: Neteko. Automobilių (juos irgi skirstė) niekas neprašė. Matyt, nenorėjo. Esu gavęs iš Rašytojų sąjungos. Gal net porą kartų esu gavęs. O butą gavau iš Ministrų tarybos.

D. M.: O kodėl iš Ministrų tarybos? Todėl, kad priklausėte CK?

V. A.: Matyt, ten kažkas pasiūlė ar tarpininkavo.

D. M.: Ar Jūs rašėte kokį nors graudų pareiškimą, kad Jums duotų butą?

V. A.: Nerašiau, niekada neprašiau nei buto, nei gėrybių, nes iš principo buvau nusiteikęs, kad to neturi būti.

D. M.: Ko neturi būti?

V. A.: Tokių privilegijų. Atvažiavęs iš Maskvos, baigęs aspirantūrą, neturėjau net kur pernaktuoti. Tik tikras mano pusbrolis – chemikas Antanas Strumskys – priėmė. Jis – didelio buožės sūnus, bet sumanus, protingas vyras. Atvažiavęs į

universitetą, parašė, kad jo tėvas turėjo penkis hektarus žemės, o iš tikrųjų turėjo penkiasdešimt hektarų.

D. M.: Bet faktai lengvai patikrinami.

V. A.: Pokario metais dar niekas per daug netikrino – neturėjo žmonių, kas tikrintų. Atvažiuodavo vienas kitas rusas, bet jie nesugebėjo suprasti. Pusbrolis užėmė net profsajungos pirmininko vietą. Atveždavo iš Amerikos rūbų (kaip dabar „Humana“), juos dalydavo studentams. Man yra davęs tokį moderniai pasiūtą kostiumą.

D. M.: Paskui vaidinote amerikoną?

V. A.: Vaikščiojau su tokiu moderniu švarku, panelėms patiko. Pusbrolis pirmininku išbuvo gana ilgai, gal trejus metus. O paskui jį greitai demaskavo. Bet įvyko kolektyvizacija, jo teta, tvarkiusi ūkį, pakliuvo į kalėjimą. O tėvas, eidamas pas paną, nuvirto nuo liepto ir prigėrė.

D. M.: O iš kur Jūs žinote, kad pusbrolio tėvas nuvirto ir prigėrė, eidamas pas paną?

V. A.: Kaime viskas buvo žinoma. Mano pusbrolio motina mirė anksti. Jo tėvas kaime turėjo simpatiją. Taip ir žuvo. Ne jis vienas taip žūsta dėl panos. Jis turėjo kitą konkurentą.

D. M.: Dėl tos pačios panos?

V. A.: Taip. Kokia ji pana – ištekėjusi už mano tėvo brolio. Jisai žinojo, mėgino juos kaip nors atvaikyti. Pasiėmęs kastuvą, laukė pusbrolio tėvo ir kai jį sutiko, trenkė per galvą tuo kastuvu. O tas – pieno punkto vedėjas. Kai važiavo su jo žmona iš miestelio, sutiko ir apšaudė iš dujinio revolverio.

D. M.: Kokios aistros!

V. A.: Mano motina žinojo apie visas intrigas, visada dalyvavo tuose stebėjimuose. Areškiuko (vadino jį Zuikiu) žmona atbėgdavo pas jas skūstis, kad tas, sodindamas bulves, ją botagu primušė. Tai mūsų temai nepriklauso.

D. M.: Ne, sovietmetis ir yra mūsų tema.

Bandau reziumuoti pokalbį. Ar Jūs, atvažiavęs iš kaimo į Vilnių, turėjote kokių nors iliuzijų dėl socializmo, ar ne?

V. A.: Taip, atvažiavau jų turėdamas. Ne iš karto, ne iš pirmos dienos, o per tam tikrą laiką. Įtaką darė iš Rusijos atvažiavę emigrantai.

D. M.: Turėjote justų ir trėmimų, ir partizaninių karų įtaką. Jūs atvažiuojate iš kaimo, o juk tai, kas vyksta kaime, Jūs matote savo akimis...

V. A.: Visi mano draugai žuvo miške. Jeigu būčiau gimęs viena savaite anksčiau, būtų tekę eiti į frontą arba į mišką. Visi mano draugai, gimę iki 1927 metų, išėjo partizanauti ir žuvo. Bulovai, kiti geri mano pažįstami.

D. M.: Ar ėjimas partizanauti buvo idėjinis sprendimas?

V. A.: Vieni, ypač tie, kurie tarnavo smetoninėje armijoje, ėjo nusiteikę idėjiškai; o kiti, nenorėdami patekti į rusų armiją, rinkosi partizaninį kelią. Nežinia, sunku pasakyti, kurių buvo daugiau. Aš to išvengiau – iš karto 1945 metais išvažiavau. O tada kaip tik labiausiai ir vyko gyvenimo pasiskirstymas. Atvažiavęs į Vilnių, turėjau iliuzijų dėl socializmo, kadangi buvau pasimokęs, paragavęs kitokio gyvenimo kaime.

D. M.: Kaip tos iliuzijos atsirado, žinant apie trėmimus, partizanų kovą? Jūs dar sakėte, kad buvote religingas.

V. A.: Religingumas pranyko po truputį. Vokiečių okupacijos metai irgi parodė savo kruviną veidą. Jie buvo nesaldūs. O smetoniniais metais ūkininkų, valstiečių gyvenimas buvo skurdus, sudėtingas. Aš tai atsiminiau ir galvojau, kad galbūt socializmas turės perspektyvą, todėl buvau linkęs į tai. Blaivytis pradėjau irgi palaipsniui. Kaip palaipsniui patikėjau socializmu, taip palaipsniui ir išsiblaiviau.

D. M.: Ar norite pasakyti, kad iš dalies Jūsų konformizmas buvo konformizmas, o iš dalies – tikėjimas?

V. A.: Taip. Tikėjau, kad darau tai, ką reikia, t. y. savo kūryba auklėju tarybinį žmogų, reikalauju, kad poetai rašytų taip, kad kiekvienas eilėraštis būtų šiek tiek idėjiškas. Be abejo, buvo toks susidvejinimas: patikėjimas socializmu ir išsiblaivymas.

D. M.: Iki kada visa tai tęsėsi? Tarkime, Venclova sako: „Mano tikėjimas tarybų valdžia žlugo per Vengrijos įvykius.“ Kai kas mini Čekoslovakijos įvykius. Kiek Jus visa tai veikė?

V. A.: Mane šie įvykiai veikė pamažu, ne staiga. Aš nelabai tikiu, kad tokie dalykai galėtų paveikti taip, kad staiga, atsikėlęs vieną rytą, Venclova jau nebebuvo bolševikas. Taip nebūna. Viskas vyksta palaipsniui. Juk ne vienu istoriniu laikotarpiu tautas naikino, vykdė terorą. Jeigu panagrinėsime Vengrijos istoriją, pamatysime, kad ten buvo ir jų pačių teroro atvejų.

D. M.: Taip. Bet šiuo atveju kalbama apie teigiamą sovietinių valstybių sąjungos invaziją į kitą šalį.

V. A.: Lietuvos užgrobimas, patekimas į Rusijos glėbį buvo didelė problema.

D. M.: Ar Jums tai buvo problema?

V. A.: Taip, buvo. Bet kai reikia pasirinkti, negali visai nepasirinkti. Vis tiek kažką turi pasirinkti. Kiti mėgino būti pusiau lojalūs arba stengėsi tylėti, nekalbėti (tyleniai). Antanas Vengrys, poetas, dirbęs „Naujosios Romuvos“ redakcijoje, buvo toks tylenis. Nepaisant to, jisai parašė eilėraštį apie kareivį (taip norėjo užsitikrinti ramybę) ir pakliuvo į kalėjimą. Kalbu apie pokarį – laikotarpį maždaug iki 1960 metų. Tai buvo pasirinkimo laikotarpis. Mums dėtė žmonės, baigę Vakarų universitetus, Nepriklausomybės metais dirbę žurnalų, laikraščių redakcijose.

D. M.: Kiek Jūs sužinodavote apie jų darbą? Ar jie Jums galėjo papasakoti apie savo studijas Vakarų universitetuose?

V. A.: Nieko. Mes tikrai žinojome, kaip jie buvo pristatomi, kas buvo rašoma jų biografijose. Jie vienas kitą pažino ir atvirai kalbėjo. Pavyzdžiui, Mikalauskaitė – kalbos specialistė, kuri mokėsi Šveicarijos, Vokietijos universitetuose. Tai buvo tam tikras pranašumas. Laužikas, dėtęs pedagogiką, buvo baigęs kelis universitetus Ciuriche.

D. M.: Ar pokario metais toks išsilavinimas buvo vertinamas? Ar tai – pranašumas studentų akyse?

V. A.: Mums tai – pranašumas. Laužiką greitai pašalino iš darbo, mums jis jau nebedėtė. Nepaisant to, kad Laužikas rengė labai idėjišką pranešimą „Stalino kalba aštuntajame komjaunimo suvažiavime“, vis tiek jį apkaltino, kad yra veidmainis. Be abejo, sunku net įsivaizduoti tą laikotarpį – penktą ir šeštą dešimtmečius: kokia buvo sumaištis ir žmogaus sąmonėje, ir pasirinkimo situacijoje. Mano pasirinkimas buvo būtent toks: aš iš pradžių patikėjau socializmu ir savo galimybėmis – kad galiu padaryti Lietuvai kažką naudingo. Ir rektorius, ir rektoratas, ir net CK, ir Antanas Sniečkus mėgino išsaugoti lietuvių kalbą. Juk kitų respublikų, pavyzdžiui, Latvijos, jau nekalbant apie Bulgariją ar Gruziją, universitetuose buvo pasirinkta rusų kalba. Mes jautėme, kad galime kažką padaryti. Jei nebūsi socializmo šalininkas, nieko

nepadarysi. Parašęs eilėraštį apie kareivį, gali tik save apsaugoti. Bet, jau minėjau, Vengryš arba Laužikas ir tokiais būdais neišsigelbėjo. Aš nemanau, kad Laužikas tikėjo ta Stalino kalba komjaunimo suvažiavime.

D. M.: Kalbininkas gali analizuoti ir Stalino kalbą.

V. A.: Laužikas dėstė specialybės pedagogiką. Vėlesniais laikais profesoriavo. Kalbu apie patį tragiškiausią stalinizmo laikotarpį. Kad Stalinas mirė, nieko nereiškė. Stalinizmas dar dešimt, penkiolika metų rodė savo jėgą ir tikslą – mulkinti tokių naivių piliečių, kaip aš, sąmonę.

D. M.: Ar esate padaręs ką nors tokio, dėl ko dabar būtų gėda ar gailėtumėtės? Ar nenorėjote nieko iš savo rašinių sudeginti, kaip degino Algimantas Bučys?

V. A.: Man iš karto atrodė, kad sudeginti savo raštus – naivus dalykas. Be abejo, aš tada galėčiau išmesti į šiukšlyną savo pirmąją knygą. Bet kam reikia slėpti savo kvailumą? Na, buvai kvailas – nereikia slėpti, nieko nepaslėpsi. O Bučio tikslas – visai kurioziškas: sudeginti savo raštus. Jis nebuvo labai didelis kritikas (tik dabar, atrodo, toks tapo), ir be deginimo jo raštų niekas nebūtų atsiminęs. O ką jis padarė gero, tai padarė. Bučys – protingas vyras, bet tada neprotingai pasielgė. Ne jis vienas norėjo sunaikinti savo raštus. Buvo daugiau tokių, kurie slapta ar atvirai svarstė, ar sudeginti tai, kas buvo parašyta. Kas iš to, kad sudeginsi? Nesudeginsi to, kas jau įvyko. Kiek nori, degink Lenino arba Markso raštus – vis tiek jie liks kai kurių žmonių sąmonėje. Nieko nesudeginsi.

D. M.: Ačiū.

Pokalbį parengė, įrašė, literatūros kritiką, Vilniaus universiteto dėstytoją, Lietuvių literatūros katedros vedėją prof. habil. dr. Vitą Arešką kalbino Šiuolaikinės literatūros skyriaus vyresnioji mokslo darbuotoja dr. Donata Mitaitė.

Pokalbis įrašytas: 2013-10-10.

Pokalbis iššifruotas ir užrašytas: 2014-04-28.

Pokalbis autorizuotas: 2014-07-15.

Pokalbio trukmė: 130 minučių ir 89 sekundės.

Pokalbį šifravo, užrašė dr. Neringa Markevičienė.